

Гавриловська К.П. Мотивація соціальної самореалізації як передумова успішності працівників сфери державного управління / Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. - №30 (54). – С. 39-45.

УДК 159.923:347

К. П. Гавриловська

МОТИВАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЯК ПЕРЕДУМОВА УСПІШНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ СФЕРИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Успішність професійної діяльності держслужбовців залежить від багатьох чинників. Одним із них є мотивація соціальної самореалізації, що передбачає спрямованість особистості на досягнення соціально значимих цілей. У процесі соціальної самореалізації особистість змушена періодично перебувати в нормативних ситуаціях (тих, що регулюються правовими нормами держави). Оскільки державні службовці персоніфікують владу в державі загалом, то їх поведінка в нормативних ситуаціях і той вибір, який вони здійснюють між правочинною та протиправною поведінкою, мають величезне значення для формування масової правової психіки.

Актуальність дослідження психологічних механізмів нормативно-правової регуляції поведінки особистості працівників державної служби зумовлена необхідністю ефективного прогнозування правової поведінки особи у нормативних ситуаціях. Розвиток України як демократичної держави великою мірою залежить від того, наскільки ефективним буде функціонування державної служби. Імідж державної служби, довіра до неї визначається, зокрема, і тим, наскільки відповідає нормам права поведінка державних службовців, які в масовій психіці персоніфікують владу держави.

Несвідомі передумови формування правової поведінки вивчали З. Фрейд, К. Г. Юнг, О. Ранк та ін. Психологічні проблеми нормативно-правової регуляції поведінки дедалі частіше опиняються у полі зору сучасних дослідників

(Г. Андрєєва, А. Белобородов, О. Гулевич, Г. Єфремова, В. Оксамитний, І. Дідук, Л. Овдієнко, І. Жадан, С. Кисельов та інші). Проте на даний період часу залишаються недостатньо вивченими такі феномени, як мотивація активності особистості у системі правових норм та мотивація соціальної самореалізації особистості. Можна відмітити також брак подібних досліджень у середовищі працівників державної служби.

Метою нашого дослідження є вивчення мотивації соціальної самореалізації працівників державної служби.

Завдання:

1. Охарактеризувати феномен мотивації соціальної самореалізації та його взаємозв'язок з правовою поведінкою особистості.
2. Підібрати методичний інструментарій дослідження
3. Визначити рівень мотивації соціальної самореалізації працівників державної сфери управління.

Нормативно-правова регуляція представляє собою систему санкціонованих державою впливів на відносини у суспільстві з метою їх упорядкування та реалізації правопорядку. Метою нормативно-правової регуляції є радше приведення цих відносин у відповідність із тими принципами співжиття, які визнані в даному культурно-історичному середовищі.

Процес нормативно-правової регуляції можна розглядати у теоретико-правовому та психологічному аспектах. У рамках правового підходу відбувається обґрунтування та формалізація тих фундаментальних форм поведінки, які існують у соціумі. З психологічного погляду нормативно-правова регуляція ґрунтується на переживанні справедливості чи несправедливості соціальної регламентації певного роду, добровільному визнанні (чи невизнанні) особистістю виправданості тієї ідеї, що закладена у системі правових норм. Таким чином, у дотриманні чи недотриманні правових норм може проявлятися суб'єктність особистості, її індивідуальна воля.

Успішність чи неуспішність нормативно-правової регуляції проявляється у особливостях нормативно-правової поведінки особистості, що забезпечується рядом психологічних механізмів, характеризується певними психологічними особливостями. Нормативно-правова поведінка особистості розгортається у проблемній нормативній ситуації, включає процеси підготовки та прийняття рішень щодо способу дій у цій ситуації, їй властиві складні поєднання свідомих та несвідомих компонентів та рівнів психологічної діяльності.

Особистість включається у систему нормативно-правової регуляції як активний суб'єкт діяльності й спілкування, що реалізує власні потреби та інтереси, використовуючи правові можливості для досягнення своїх цілей. Водночас особистість являється об'єктом нормативно-правової регуляції і, відповідно, відчуває на собі детермінуючий вплив системи правових норм. Особистість не є пасивною ланкою у процесі нормативно-правової регуляції, вона відіграє в ньому активну роль, є суб'єктом взаємодії з правовою системою, реалізуючи власні інтереси та цілі. Тому дослідження особистості у системі нормативно-правової регуляції повинно здійснюватися на соціально-психологічному рівні з урахуванням конкретних соціально-правових умов та обставин, що можуть здійснювати вплив на поведінку особистості.

Особистість як суб'єкт активності організує й структурує своє життя, регулює його хід, вибирає та рухається обраним напрямком. Категорія "суб'єкт" означає, що особистість здатна цілеспрямовано й оптимально залучати всі свої психологічні ресурси для вирішення життєвих завдань [1].

Серед якісно-змістовних психологічних особливостей нормативно-правової регуляції визначають мотиваційні феномени, що виконують у психіці особистості спонукаючу функцію і визначають вибірковість активності особистості у системі правових норм держави. Безумовно, кожна особистість проявляє різний рівень активності при взаємодії із системою правових норм. Це залежить, насамперед, від рівня усвідомлення особистістю свого перебування у нормативній ситуації, та рівня ініціативності у прийнятті рішень, що стосуються характеру правової

поведінки. Таким чином, ми можемо впевнено говорити про існування та необхідність більш глибокого дослідження перцептивного, легітимаційного та мотиваційного психологічних механізмів, що обумовлюють нормативно-правову регуляцію поведінки особистості.

Мотивація соціальної самореалізації спрямовує особистість на досягнення соціально значущих цілей (грошей, влади, престижу). Шляхи досягнення таких цілей до певної міри встановлені і регламентовані державою. Тому у процесі їх досягнення особистість змушена збільшити частоту свого перебування у нормативних ситуаціях. Швидкість досягнення мети залежить від того, наскільки успішними і адекватними будуть її дії у таких ситуаціях. Таким чином, особистість з переважаючою мотивацією соціальної самореалізації проявлятиме більшу активність у взаємодії із системою правових норм держави.

Мотивація соціальної самореалізації передбачає прагнення особистості до якомога більш повної реалізації свого соціального потенціалу, до досягнення соціального успіху. Соціальна самореалізація полягає у тому, що підтвердження свого успіху особистість отримує зі сторони соціуму у вигляді грошей, влади, визнання, тощо. Тобто соціальна самореалізація ставить особистість у досить залежне від соціуму становище. Без взаємодії із соціальним оточенням соціальна самореалізація неможлива.

З метою вивчення мотивації соціальної самореалізації було здійснено модифікацію методики “Оцінка п’ятирічних інтервалів” О.О.Кроніка [2; 3].

Каузометрія – це метод аналізу і проектування життєвого шляху, що ґрунтується на ідеях причинно-цільової концепції психологічного часу, головна з яких полягає в наступному: потік часу в душі людини та її хронологічний вік залежать від того, як пов’язані між собою значущі події її життя; а також на загальних ідеях психології життєвого шляху, згідно яким особистісні особливості можуть бути описані мовою життєвих подій та їх взаємозв’язків. Головне призначення методу – психологічний аналіз особистого життя та життя інших людей.

Процедура методики включає в себе пропозицію досліджуваному оцінити різні періоди всього життя (від народження до смерті) за насиченістю важливими для нього подіями. Такими подіями можуть бути будь-які зміни у зовнішньому чи внутрішньому світі: природні катаклізми і політичні перебудови, особисті злети і падіння, закоханості та розчарування, зустрічі та розлучення, хвороби, спортивні досягнення, подорожі, успіхи й невдачі друзів, дітей, близьких... – та інше. П'ятиріччя оцінюються за десятибальною шкалою, 10 балів – максимальний ступінь насиченості, 1 бал – мінімальний. Ступінь насиченості життя подіями є основним показником продуктивності життя.

Будь-яка зміна в житті тут розуміється як подія. Точніше подія розуміється як деяка конкретна зміна, що відбувається достатньо швидко – так, щоб можна було вказати її приблизну дату. Якщо в житті є довгі етапи, то необхідно вказувати їх початок, кінець або кульмінацію. Наприклад, не “навчання у вузі” (досить довгий етап), а “вступ до вузу”, “закінчення вузу”, або щось таке, що особливо запам'яталося у студентському житті.

Крім того, характерною особливістю каузометрії є необхідність вказувати не лише ті події, що вже відбулися, але і ті, які мають відбутися – для цього пропонується уявити, що деякі події все рівно відбудуться незалежно від бажання та вказати приблизний час коли вони відбудуться.

Модифікація методики полягала у тому, що ми не просили досліджуваних оцінити кожну п'ятирічку свого життя за ступенем насиченості її важливими подіями. Натомість ми зверталися до них із проханням вписати в таблицю ті події, які вони вважають для себе найбільш важливими у кожну з п'ятирічок, без обмеження кількості таких подій. Згідно мети дослідження необхідно було отримати саме перелік значимих подій, який можна було би потім проаналізувати якісно і кількісно, а не просто кількість подій.

Необхідність модифікації методики викликано насамперед тим, що на даному етапі дослідження ми маємо отримати співвідношення подій соціального та індивідуального життя людини. Подібний розподіл подій не враховано при

традиційних методах обробки, тому модифікація методики передбачає насамперед умовний розподіл значущих подій на події соціального життя та події індивідуального життя. Цей розподіл є досить умовним, але водночас виправданим. Очевидно, що такі події, як наприклад закоханість та підвищення на посаді належать до дещо інших “площин життя”, хоч і можуть бути однакові за ступенем їх суб’єктивної значущості.

Після проведення дослідження необхідно визначити рівень мотивації соціальної самореалізації. Показник рівня мотивації соціальної самореалізації особистості фактично представляє собою індекс, що обчислюється за формулою:

$$\text{МСС} = n / c, \text{ де}$$

МСС – мотивація соціальної самореалізації;

c – усі ситуації;

n – події соціального (публічного) життя.

Стимульний матеріал методики представляє собою таблицю, у якій час життя від моменту народження до 100 років поділено на періоди по п’ять років. У кожен рядок таблиці, що відповідає певному періоду свого життя, досліджуваний вписує найбільш значущі для нього події (такі, що відбулися чи ще тільки мають відбутися у майбутньому).

Інструкція до методики:

Шановний добродію!

Пропонуємо Вам прийняти участь у дослідженні, метою якого є вивчення деяких аспектів реалізації соціального потенціалу особистості. Прізвище вказувати не потрібно. Результати будуть використані в узагальненому вигляді. Заздалегідь вдячні Вам за відверті відповіді.

Просимо Вас заповнити таблицю, вказавши найбільш значущу подію (події) кожного п’ятиріччя Вашого життя. Необхідно заповнити всі клітинки таблиці; спробуйте спрогнозувати ті події, які ще не відбулися у Вашому житті.

Методика визначення рівня мотивації соціальної самореалізації особистості
(бланк відповідей)

Вік	Подія
6-10	
11-15	
16-20	
21-25	
26-30	
31-35	
36-40	
41-45	
46-50	
51-55	
56-60	
61-65	
66-70	
71-75	
76-80	
81-85	
86-90	
91-95	

Про високий ступінь прагнення реалізації соціального потенціалу свідчатиме фіксація як найбільш значущих таких подій соціального життя, що передбачають впливи на соціальне макросередовище, зміни статусу, соціальну боротьбу. Відповідаючи на запитання методики людина пригадує найбільш значущі події зі свого життя, ті, що зафіксувалися у пам'яті. Якщо ці значущі події пов'язані із соціальним зростанням, отже, внутрішній досвід людини, значущий досвід, вартий запам'ятовування пов'язаний насамперед з її соціальною самореалізацією.

Відомо, що на найбільш свідомому, близькому до пригадування рівні зберігаються найбільш важливі події. Слід врахувати також і той фактор, що кожні п'ять років у пересічній людини трапляється достатньо велика кількість подій, і вибрати з них одну-дві найважливіші не є зовсім простим завданням.

Очевидно, що якщо та чи інша подія пригадується, вибирається з переліку інших, то вона є емоційно насиченою та важливою.

Кожна людина в різні періоди свого життя прагне найрізноманітнішого – вийти заміж, народити дитину, отримати диплом, знайти роботу, знайти престижну роботу, знайти високооплачувану роботу, намалювати картину, тощо. Незалежно від того, чи бажане досягнуте – воно запам'ятовується, особливо якщо на його досягнення було витрачено багато сил – душевних і фізичних. Згідно з метою дослідження нас цікавили насамперед ті події, які пов'язані із соціальною самореалізацією особистості.

Після проведення пілотажного дослідження було сформовано операціональні показники наявності подій публічного та індивідуального життя. До переліку подій публічного життя ми віднесли всі події, які стосуються власне соціального життєвого шляху респондента: “Я отримав нову посаду”, “Мені підвищили зарплатню”, тощо. Спільним для цих подій є те, що вони викликають зміни у соціальному статусі, соціальному становищі особистості, відбуваються у контексті формальних відносин, формального визнання, з ініціативи, під впливом або за безпосередньої участі соціуму (а не лише найближчого оточення).

Події індивідуального плану відображали переважно ставлення людини до свого здоров'я (“Лежав у лікарні із серцем”), або ж міжособистісні стосунки (“Мав двох коханок”, “Зустріч випускників”).

До переліку подій індивідуального життя ми вирішили віднести також події, що відображують процес соціальної самореалізації дітей та внуків респондентів (“Син вступив до університету”). Таке рішення було прийнято через те, що тут йдеться не про самореалізацію як про вияв власних потенційних можливостей, а про самореалізацію за рахунок осіб із найближчого оточення, які, найімовірніше, самостійно здійснюють життєвий вибір та реалізують свої суб'єктні інтенції.

Рівень мотивації соціальної самореалізації ми визначали за допомогою індексу, який визначається співвідношенням між кількістю вказаних життєвих подій узагалі та кількістю подій публічного життя. Просте число подій публічного

життя, безвідносно до загального переліку значущих подій на життєвому шляху особистості, було би неінформативним. Чим більшою є питома вага ситуацій соціального життя особистості, тим більш важливими респондент їх вважає для себе, тим більше він на них спрямований. Відповідно у такої людини прагнення до соціальної самореалізації буде вищим.

У рамках даного дослідження ми не ставили собі за мету дослідити вплив гендерних відмінностей на рівень мотивації соціальної самореалізації особи. Про те під час обробки протоколів проявилися деякі тенденції. Так, у протоколах, що їх заповнювали чоловіки, кількість подій публічного життя була загалом більшою, ніж у протоколах, заповнених жінками. Це може слугувати підтвердженням загальновідомої думки про те, що чоловіки є більш активними у соціальній та професійній сферах, ніж жінки, які орієнтовані переважно на сім'ю та міжособистісні стосунки. Гендерні відмінності також можна відмітити і у тому, як досліджувані прогнозують ті події свого життя, які ще не відбулися, а лише мають відбутися у майбутньому. Жінки віком старше 50-ти років (особливо ті, що проживають у сільській місцевості) пов'язують значимі події майбутнього переважно зі значимими подіями у житті своїх дітей та внуків. Типові відповіді таких досліджуваних виглядають наступним чином: “Видам дочку заміж”, “Народяться внуки”, “Допомагаю дітям доглядати внуків”, “Допомагаю дітям у господарстві” тощо.

Слід відмітити, що спрогнозувати своє майбутнє жінкам було набагато важче, ніж чоловікам, а спрогнозувати його без міцної “прив'язки” до дітей, внуків, родини – взагалі неможливо. Можливо, причиною цього є надзвичайно сильний вплив гендерних стереотипів на уявлення, що стосуються ролі жінок у суспільній та професійній сферах, або ж занадто велике значення жінки для стабільного функціонування родинного життя, що забирає забагато сил, часу, і значно звужує можливості для соціальної самореалізації. Діє стереотип: “Спочатку треба дітей на ноги поставити”. Але потім, коли діти уже міцно на ногах стоять, жінки продовжують діяти стереотипно, не бажаючи змінювати

звичний хід життя, або не маючи змоги щось у ньому змінити, або ж не бажаючи помічати, що така змога є.

Уявлення чоловіків про значущі події свого майбутнього набагато цікавіші та “різнобарвніші”. Навіть у зрілому віці чоловіки планують рухатися вгору кар’єрною драбиною, “народжувати” дітей, відпочивати за кордоном, будувати будинки і садити дерева. Але була певна кількість протоколів, відповіді у яких викликали подив. Порядок майбутніх життєвих подій був приблизно таким: “Одружився”, “Дружина захворіла”, “Дружина померла”, “Я одружився вдруге”, “Смерть другої дружини”, “Одружуюсь утретє”... Зазвичай такі досліджувані більше трьох одружень для себе не планували. Між одруженнями та овдовіннями часто “вклинювалися” такі події, як народження дітей, будівництво чи спільний відпочинок. Насторожує у цих протоколах власне планування чоловіками смертей своїх майбутніх дружин. Жодна з досліджуваних жінок не вважає значущими для себе трагічні події у житті чоловіка чи своїх близьких. Жодна з досліджуваних жінок не планувала хвороби чи смерті чоловіка. Що може бути причиною такого роду відповідей: глибинна ненависть стосовно жіноцтва, прояви схильності до полігамності чи щось інше? На жаль, у рамках даного дослідження ми не маємо змоги глибше розібратися у цих феноменах. Це становить перспективу подальших досліджень.

Після якісного та кількісного аналізу кожного з бланків опитування відповідно до мети дослідження, було отримано три ряди даних: кількість подій взагалі, кількість подій публічного життя особистості, індекс мотивації соціальної самореалізації, що вираховується як відношення кількості подій публічного життя до кількості подій, перелічених досліджуваним у бланку опитування.

Кількість подій, які діагностовано інтерпретують як важливі для себе, коливається у межах від 12 до 30. Із них 79% опитаних вказують у своїх бланках кількість подій, що знаходиться у межах від 17 до 22.

Кількість подій публічного життя особистості коливається у межах від 1 до 14, причому найчастіше опитувані називають ті події, кількість яких знаходиться у межах інтервалу від 3 до 9 (88% опитаних).

Після проведення дослідження, ми отримали масив даних із континуумом значень від 0,06 до 0,67. На основі емпіричних результатів було визначено мінімальну та максимальну суму балів, а також здійснено поділ на три інтервали, що відповідають низькому, середньому та високому рівням мотивації соціальної самореалізації. Оскільки мінімальна сума балів, яку ми отримали 0,06, а максимальна – 0,67, то наявним є континуум з 0,61 балів. Якщо поділити його на три (кількість рівнів), то отримаємо наступні дані (результат підраховується у “сирих” балах без переведення у стени). Досліджувані, що набирають від 0,06 до 0,26 балів, характеризуються низьким рівнем мотивації соціальної самореалізації, ті, що набирають від 0,27 до 0,47, – демонструють середній рівень, а особи, результати яких знаходяться у межах від 0,48 до 0,67, характеризуються високим рівнем мотивації соціальної самореалізації.

Отже, модифікована нами методика дає змогу визначити для кожного діагностованого рівень мотивації соціальної самореалізації особистості. Враховуючи специфіку вибірки, вивчення рівня мотивації соціальної самореалізації працівників державної служби є досить тривалим процесом, що і становить перспективи наших подальших досліджень.

Список використаної літератури:

1. *Абульханова-Славская К. А., Брушлинский А. В.* Человек и мир // *Философско-психологическая концепция С. Л. Рубинштейна: К 100-летию со дня рождения.* – М.: Наука, 1989. – 243 с.
2. *Головаха Е. И., Кроник А. А.* Психологическое время личности. Изд. 2-е, испр. и доп. – М.: Смысл, 2008. – 267 с.
3. *Кроник А. А., Ахмеров Р. А.* Каузометрия: Методы самопознания, психодиагностики и психотерапии в психологии жизненного пути. Изд. 2-е, испр. и доп. . – М.: Смысл, 2008. – 294 с.

Анотація: Мотивація соціальної самореалізації передбачає прагнення особистості до якомога більш повної реалізації свого соціального потенціалу, до досягнення соціального успіху. Соціальна самореалізація полягає у тому, що підтвердження свого успіху особистість отримує зі сторони соціуму у вигляді грошей, влади, визнання. Мотивація соціальної самореалізації збільшує частоту перебування особистості у нормативних ситуаціях.

Ключові слова: Мотивація соціальної самореалізації, нормативно-правова регуляція поведінки особистості.

Гавриловская К. П.

Аннотация: Мотивация социальной самореализации предусматривает стремление человека к более полной реализации своего социального потенциала, к достижению социального успеха. Социальная самореализация заключается в том, что подтверждение своего успеха человек получает со стороны социума в виде денег, власти, признания. Мотивация социальной самореализации увеличивает частоту пребывания человека в нормативных ситуациях.

Ключевые слова: Мотивация социальной самореализации, нормативно-правовая регуляция поведения личности.

Gavrylovska K.P.

Annotation: Motivation of social self-realization foresees aspiring of man to more complete realization of the social potential, to achievement of social success. Social self-realization consists in that confirmation of the success of persons gets from the side of society as a money, power, confession. Motivation of social self-realization increases frequency of stay of person in normative situations.

Keywords: Motivation of social self-realization, normatively-legal adjusting of conduct of personality.